

A könyvtárak világszerte átalakulásban vannak, a változások meglepően gyorsak. Vannak, akik azt vizionálják, hogy hamarosan eltűnik ez az intézmény a szolgáltatók palettájáról, hiszen léte az internet korában felesleges. Vannak, akik megrögzötten hisznek a könyvtárak kultúrát és nemzeti identitást megőrző erejében, és vannak, akik a közösségformálás új eszközét látják a könyvtárakban.

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával megszervezte, hogy magyarországi könyvtárak vezetői eljuthassanak egy hétre Nyugat-Európa három országába (Dániába, Angliába, Hollandiába), és az ottani könyvtári helyzet mélyreható tanulmányozása során szerzett tapasztalataikkal segítsék a hazai könyvtárügy felzárkózását. Jelen tanulmány a Dániában szerzett tapasztalatokról szól.

A skandináv országok könyvtárügye mindig is minta, példa volt a világ előtt, így előttünk is. Sok újítás és innováció innen terjedt el, de legfőképpen a szemlélet az, amit érdemes az északi országoktól megtanulnunk.

Az ötfősre tervezett csapat végül objektív okokból csak négy fővel kelt útra 2013. május 27-én, hétfőn este. A csapat tagjai között volt megyei könyvtárigazgató (*Horváth Sándor Domonkos*), egyetemi könyvtári vezető (*Keveházi Katalin*) és szakkönyvtári vezető (*Varga Katalin* és *Horváth István*), így sokféle nézőpontból tudtuk vizsgálni a látottakat. Ez kifejezetten előnyösnek és hasznosnak bizo-

nyult, mind az egyes helyszíneken való kérdezésnél, mind az esténkénti szakmai beszélgetéseknél. Az előre gondosan összeállított programunkban igyekeztünk teljes képet kapni a dániai helyzetről, a lehető legtöbbféle könyvtárat meglátogatni, a lehető legtöbb vezető szakemberrel eszmecsere-t folytatni. Ténylegesen kilenc intézményt látogattunk meg, és rengeteg információt gyűjtöttünk össze. Utunk során lehetőségünk nyílt arra is, hogy benyomásokat szerezzünk Koppenhágáról, a dán mindennapokról. Egy hét elteltével, 2013. június 2-án tértünk haza.

Utunk során az alábbi intézményeket kerestük fel:

- Királyi Könyvtár- és Információ-tudományi Akadémia – (Det Informationsvidenskabelige Akademi = IVA – Royal School of Library and Information Science);
- Roskildei Központi Könyvtár (Roskilde Bibliotekerne – Central Library, Roskilde);
- Dán Kulturális Ügynökség (Kulturstyrelsen – Danish Agency for Culture);
- Dán Elektronikus Könyvtár (Danmarks Elektroniske Fag- og Forskningsbibliotek = DEFF – Denmark's Electronic Research Library);
- Királyi Könyvtár – Nemzeti Könyvtár (Det Kongelige Bibliotek – Danmarks Nationalbibliotek – The Royal Library – National Library of Denmark);

- Koppenhágai Egyetemi Könyvtár, Bölcsészettudományi Fakultás Könyvtára (Det Kongelige Bibliotek – Danmarks Nationalbibliotek og København Universitetsbiblioteket – Det Humanistiske Fakultetsbibliotek – The Royal Library – National Library of Denmark and Copenhagen University Library – Faculty Library of Humanities);
- Olvasási Nehézségekkel Küzdők Országos Dán Könyvtára (Nationalbibliotek for mennesker med lasevanskeligheder = NOTA – Danish National Library for Persons with Print Disabilities);
- Közigazgatási Könyvtár (Det Administrative Bibliotek = DAB – The Administrative Library);
- A hivatalos programon túl meglátogattunk még egy kisebb városi könyvtárat: Dragør Városi Könyvtár Biblioteket i Dragør – Dragør Library)

A könyvtárügy Dániában

A dániai állampolgároknak törvényben rögzített joguk az ingyenes könyvtárhasználat, beleértve a kölcsönzést is. Valamennyi nyilvános könyvtár gyűjteménye kereshető egyetlen központi katalógusban, ezen keresztül le lehet foglalni a kölcsönözni kívánt dokumentumot, amelyet bármely tetszőlegesen kiválasztott könyvtárban a kérés leadásától számított második napon át lehet venni. A kölcsönzött dokumentumot bármely könyvtárban vissza lehet adni. A dokumentumok mozgását az intézmények között egy szállító cég végzi, szerződéses

megállapodás alapján. Tapasztalataink szerint a könyvtári rendszer valóban rendszerként működik. Az állampolgárokat arra ösztönzik, hogy a legaktívabban a lakóhelyükön található közkönyvtárat használják, és ezen keresztül biztonságosan hozzáférnek a teljes könyvtári rendszer szolgáltatásaihoz. De természetesen a „kedvenc” könyvtár lehet egy felsőoktatási vagy szakkönyvtár is, vagy akár a nemzeti könyvtár.

Mindenhol van lehetőség a kölcsönzésre, a kölcsönzött dokumentumok a rendszer bármelyik intézményéből származhatnak. A legtöbb helyen önkiszolgáló kölcsönzés és visszavétel működik. A polgár otthon, interneten keresztül lefoglalja a kért művet, amelyet a közös katalógusból keres ki, és megadja, melyik könyvtárban szeretné átvenni. Az informatikai rendszer megkeresi a legközelebbi kölcsönözhető példányt, lefoglalja, a szállító cég pedig a következő napon a kért intézménybe szállítja. A kérő e-mailben kap egy referenciaszámot, amelynek alapján a megjelölt helyszínen a következő nap délután kettő óra után az erre rendszeresített polcra leveheti a kért dokumentumokat, és saját magának kikölcsönözheti. Ha úgy akarja, az egész folyamat során nem kell könyvtárosi segítséget igénybe vennie.

A könyvtárakban nem történik feldolgozó munka, ezt központilag végzi egy erre szakosodott cég. A közös katalógus így valóban egy közös adatbázis, amelyben nyomon követhetők a lelőhelyek. A katalógus működését sajnos nyelvi okokból nem tudtuk behatóbban tanulmányozni. Számítógépet egyre kevesebbet lehet látni a könyvtárakban, jellemzően az olvasók saját laptopot használnak.

Könyvtárosképzés

Szakmai tájékozódásunkat Dánia egyetlen könyvtárosképző felsőoktatási intézményében, a Royal School of Library and Information Science-ben (RSLIS) kezdtük. Ez egészen 2013-ig önálló felsőoktatási intézmény volt, ez évtől kezdve azonban a koppenhágai egyetembe integrálódott. Jelenleg az integráció feladatai kötik le az itt dolgozókat. Csapatunkat az intézmény könyvtárának vezetői és a dékán asszony fogadta. Részletes tájékoztatást kaptunk az intézmény működéséről, legújabb terveiről, az integrációról, a jövőt érintő elképzelésekről.

Az intézményben 95 oktató képez 850 hallgatót. A képzés középpontjában az információtudomány és a kulturális kommunikáció áll, ami azt jelenti, hogy a feladatokat szélesebben értelmezik, a kulturális terület könyvtárakon kívüli problémáira is kitérnek. Hangsúlyos elemek a tudásmenedzsment, az információs műveltség és a digitális információk kezelése.

Az intézmény vezetése nagy hangsúlyt fektet arra, hogy oktatók és hallgatók egyaránt aktív kutatómunkát is végezzenek. Az oktatás kevésbé formális, inkább projekt munkákon alapul. A hároméves alapképzést követően egy fél-éves gyakorlat után lehet főiskolai szintű könyvtáros szakképzettséget szerezni, aki viszont tovább akar menni, az mesterfokú diplomát is szerezhet további két év tanulással. A tendencia az, hogy viszonylag kevesen választják az MA-képzést, a többség a gyakorlat utáni munkavégzés felé orientálódik. Elmondásuk szerint – ha nem is azonnal –, nagyjából fél éven belül munkát találnak a hallgatók.

A képzés egyik mottója, hogy nem csak könyvtárakban történő munkavégzésre képesít, hanem az itt végzett hallgatók jó eséllyel találnak munkát a versenyszektor különböző vállalatainál is. A diplomájukban azonban továbbra is ez az elnevezés áll: Master of Library and Information Science. Az RSLIS kiterjedt nemzetközi képzési tevékenységet is végez.

Közkönyvtári stratégia

A közkönyvtárak kiemelt helyet foglalnak el a dán könyvtárügyben. Néhány évvel ezelőtt készült el az az átfogó közkönyvtári stratégia, amely hosszú távra kívánja kijelölni a közkönyvtárak helyét és feladatait a tudástársadalomban. E stratégia szerint a könyvtáraknak egy négyes feladatrendszerben kell helytállniuk, egyszerre kell helyet adniuk a tapasztalatszerzésnek (például zenei programok), a digitális tanuláshoz, a kapcsolatépítésnek (találkozóhelyként) és a kreativitásnak.

Egy tipikus dániai közkönyvtárat látogattunk meg Roskilde városkában. A Koppenhágától csak néhány kilométerre elhelyezkedő kisváros már a hangulatával is elbűvöl. A kívülről jelentéktelennek látszó városi könyvtár pedig kifejezetten iriggyé teszi a magyar könyvtárosokat. Az itt dolgozók mindent elkövetnek, hogy megvalósítsák a stratégiában lefektetett célokat. Programjaikkal folyamatosan arra ösztönzik a helyi lakosságot, hogy minden könyvtári szolgáltatást helyben vegyenek igénybe. A könyvtár nyitott, szabad légköre, tágas terei kifejezetten csábítanak, hogy oda

szervezzék az emberek a programjaikat. A nagy szabadpolcos területen rengeteg a könyv és a folyóirat, mégis érezhető az a tendencia, hogy a könyv folyamatosan háttérbe szorul, helyét a közösségi tér veszi át.

Az igazgató előadásából megtudtuk, hogy az elmúlt években nagy reformok zajlottak a dán közkönyvtári rendszerben. A könyvtárak számát csaknem felére csökkentették. Néhány kiemelt intézményt (ilyen a roskildei könyvtár is) központi könyvtárrá fejlesztettek, ezek felelősek egy-egy régió ellátásáért. Néhány kisebb könyvtár mintegy fiókökönyvtárként üzemel egyes településeken. Ahol pedig nem maradt könyvtár, ott mozgókönyvtárak segítik az ellátást, illetve sok helyen üzemelnek ún. nyitott könyvtárak (open library), amelyekben nem dolgozik egész nap személyzet, önkiszolgálással vehetik igénybe a használók a szolgáltatásokat, például a kölcsönzést. Elmondásuk szerint nincsenek biztonsági problémák, a rendszer kiválóan működik.

Dániában a kisebbségek nagyon intenzíven használják a könyvtárakat, sokszor intenzívebben, mint a született dánok. Az önkéntes munka még nem igazán elterjedt, de érezhetően növekszik a kedveltsége. A közkönyvtárak sok olyan programot szerveznek, amelyeken a lakosság különböző csoportjai nemcsak a könyvtár használatába nyernek betekintést, hanem elsajátíthatják az információs műveltség készségeit is. Ezek általában kiscsoportos, egy alkalmat jelentő, rövid kurzusok.

A közkönyvtárak legaktuálisabb feladata egy olyan rendszer kialakítása, amely hozzásegíti az állampolgárokat,

hogy kizárólag online kommunikáljanak a hatóságokkal, az egészségügyi szervezetekkel. Ennek a feladatnak két éven belül meg kell valósulnia.

Roskildei közkönyvtár

Kulturális ügynökség

Egy egész napot töltöttünk a Dán Kulturális Ügynökség vendégeként. Ez a hivatal felelős a könyvtárak és egyéb kulturális intézmények szakmai irányításáért, szervezetileg a miniszter irányítása alatt. Dániában a könyvtárak a médiához állnak a legközelebb, így az irányításuk is közös kézben van. Az ügynökség négy szakterületet irányít: 1. könyvtárak, média és digitalizálás, 2. kulturális örökség és építészet, 3. kulturális intézmények, támogatások, folyó kiadások, 4. művészetek.

Hivatali feladataikon túl különféle szolgáltatásokkal is támogatják a kultúrát. Az ő kezelésükben van a központi katalógus, az országos könyvtárközi ellátórendszer, üzemeltetik a dániai elektronikus könyvtárat, fejlesztik és gondozzák az olvasás portálját, egy portált, amely a diákokat segíti a házi feladatok megoldásában és más hasonló forrásokat.

Elektronikus könyvtár

A dániai elektronikus könyvtár (DEFF) nem egy olyan intézmény, mint a Magyar Elektronikus Könyvtár, hanem tulajdonképpen egy projektmenedzsment-szervezet, amely a mi EISZ-programunkhoz hasonlóan koordinálja a konzorciumban részt vevő könyvtárak számára elérhető elektronikus források beszerzését és szolgáltatását. A konzorciumnak 7 egyetemi, 8 főiskolai, 11 kórházi, 177 középiskolai és 91 szakkönyvtár a tagja. A DEFF csak koordinál, a licencdíjakat teljes egészében a partnerek fizetik. Ezen túl a DEFF koordinálja még a könyvtárak digitalizációs tevékenységét, és részt vesz nemzetközi projekteken.

Dánia nemzeti könyvtára, a Fekete Gyémánt

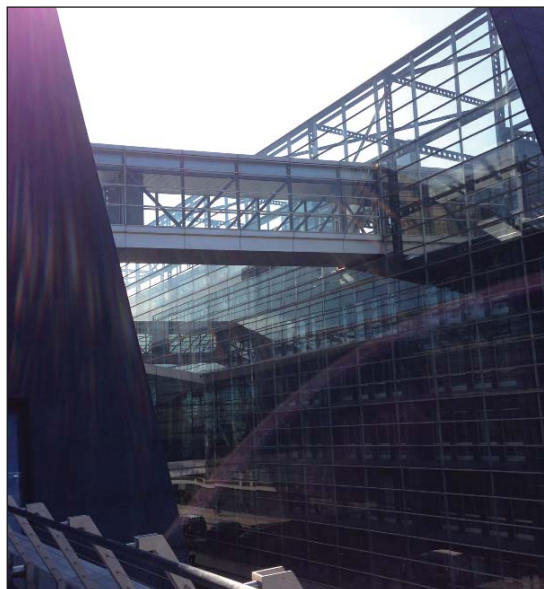
Utunk egyik kiemelt programja volt a Királyi Könyvtár meglátogatása. Az intézmény különlegessége a nemrégiben épült csodálatos épület, amelyről nevét is kapta, a Fekete Gyémánt. Az épület valóban a XXI. századnak üzen, modern, tágas, minden elemében az információ szabadságát sugallja. A hatalmas fekete épület lehetne nyomasztó is, de a közvetlen vízparti elhelyezkedés, a tágas terek és az épület szépen tervezett formája oldják ezt a komorságot. Közvetlenül a régi könyvtárépület mellé építették, így múlt, jelen és jövő egymást erősítve szolgálja a kultúrát.

A könyvtárban az igazgató vezetett körbe bennünket. A dániai nemzeti könyvtár tulajdonképpen nem egy intézmény, hanem egy intézményegyüttes,

amely áll a királyi könyvtárból, az egyetemi könyvtár intézményeiből és az adminisztratív egységekből. Mindegyiknek önálló vezetése van, amelyek egy központi vezetőség irányítása alá tartoznak.

A nemzeti könyvtár elsődleges feladata, hogy hozzáférést biztosítson a nemzeti kultúrkincshez. Hatalmas olvasótermek állnak az olvasók rendelkezésére, folyamatosan törekszenek arra, hogy a szolgáltatásokat a tényleges igényekhez igazítsák. Vannak általános olvasótermek, és olyanok is, amelyeket kutatók lefoglalhatnak, ha például csoportos megbeszélést akarnak tartani.

A királyi könyvtár egyik legfontosabb projektje a dán kulturális örökség digitalizálása. Jelszavuk: „Digitalizálás vagy pusztulás”. Jelenleg az 1700 és 1900 között megjelent műveket digitalizálják, az igények mentén. A kérést interneten keresztül is le lehet adni, ha még nem digitalizálták az adott művet, akkor a kérés alapján elkészítik a digitális verziót, ha már megvan, akkor ebből lehet másolatot igényelni. Eddig körülbelül százezer kötet digitalizálása történt meg.

A Fekete Gyémánt

A nemzeti könyvtár olvasóterme

Egyetemi könyvtár

A koppenhágai egyetemi könyvtár része a nemzeti könyvtárat is magába foglaló intézményegyüttesnek. Nincs központi könyvtára az egyetemnek, csak az egyes fakultásoknak. Mi a Bölcsészettudományi Kar könyvtárát látogattuk meg. A könyvtár szigorú minőségi elvek szerint működik, kétévenként méri a használói elégedettségét. A modern környezetben a legmodernebb raktározási rendszerek üzemelnek, szabad polcon csak az állomány kisebb része fér el. A hatalmas raktári kapacitás várhatóan hosszú időre elég lesz, annál is inkább, mert a nyomtatott irodalom helyét mindinkább az elektronikus dokumentumok veszik át. Az egyetemi könyvtárak költségvetésüknek csupán tíz százalékát költik könyvekre, kilencven százalékát pedig elektronikus forrásokra, e-könyvekre.

Az olvasási nehézségekkel küzdők könyvtára (NOTA)

A legkülönlegesebb könyvtár, amelyet meglátogattunk, ez a speciális intézmény, amely a vakok, gyengénlátók, diszlexiások és egyéb olvasási nehézséggel küzdők számára nyújtja szolgáltatásait. Nem könyvtár a szó szoros értelmében, hanem egy szolgáltatóközpont, ahol a célközönség számára használható formában állítanak elő dokumentumokat (Braille-könyvek, hangos könyvek stb.), igény szerint, személyre szabottan, és ezeket a kérő személy otthonába is eljuttatják. A kölcsönzés ebben az esetben azt jelenti, hogy telefonon vagy interneten leadja valaki a kérését, az elkészült dokumentumot postán megkapja, visszaküldenie pedig nem kell. A példányok egyediek, tovább nem sokszorosíthatók. A szolgáltatást csak azok vehetik igénybe, akik er-

re jogosultak, és erről hivatalos dokumentummal rendelkeznek.

Egy hihetetlenül lelkes és szakmailag nagyon felkészült csapat működteti az intézményt, ahol nem csak fantasztikus módszereket és eszközöket láthattunk, de irigylésre méltó munkahelyi légkört és kollektívát is.

Közigazgatási könyvtár

A minisztériumi negyedben elhelyezkedő könyvtár a közigazgatásban dolgozók információs igényeit hivatott kielégíteni. Gyűjti a hivatalos kormányzati dokumentumokat, és természetesen mindazokat a könyveket, folyóiratokat, amelyekre a köztisztviselőknek szükségük lehet. A könyvtár egyébként nyilvános, bárki használhatja, és teljes jogú része a könyvtári rendszernek.

Tanulságok

Rengeteg olyan jó ötletet láttunk, amelyet hazai viszonyok között is érdemes lenne megvalósítani. A tanulmányút résztvevői több fórumon is publikálni fogják tapasztalataikat. A legfontosabb tanulság talán a könyvtári rendszer szervezett működése, hatékonysága. Többször is elhangzott könyvtári vezetők szájából, hogy a szolgáltatások színvonala és igénybevétele nem a szolgáltatóhelyek számától függ. Azáltal, hogy drasztikusan csökkent a könyvtárak száma Dániában, a használatra vonatkozó statisztikai adatok nem csökkentek. A lakosság érezhetően elégedett a könyvtári szolgáltatásokkal, és mi is úgy gondoljuk, joggal. ■

Októberi lapszámunk szerzői

Bényei Miklós
Debreceni Egyetem
Debrecen

Goldschmidt Éva
Móricz Zsigmond Városi Könyvtár
Tata

Halász Magdolna
Sárospataki Irodalmi Olvasókör
Sárospatak

Orbán Gizella
Árpád Utcai Német Nemzetiségi
Nyelvoktató Általános Iskola
Budapest

Oros Sándor
Somogyi-könyvtár
Szeged

Petrozsényi Eszter
Móricz Zsigmond Városi Könyvtár
Tata

Takács Tímea
Gárdonyi Géza Városi Könyvtár
Oroszlány

Varga Katalin
OFI Országos Pedagógiai
Könyvtár és Múzeum
Budapest